

Ombuigen in de particuliere sfeer

Zoals bekend heeft het kabinet-Van Agt aangekondigd dat de koopkrachthandhaving tot modaal dit jaar niet meer kan worden gegarandeerd. Werd in de *Miljoenennota 1979* een neerwaartse correctie van het niveau van de koopkrachtgarantie „noch gewenst, noch realistisch” genoemd, nu de zaken een keer ten slechte lijken te nemen ziet het kabinet zich gedwongen het uitgangspunt van de koopkrachthandhaving te verlaten. Er zijn zelfs aanwijzingen dat ook degenen die moeten rondkomen van het minimumloon hun reële inkomen zullen „zien” dalen. Het ziet er dus naar uit dat er naast ombuigingen in de collectieve sector, ook een versobering zal moeten worden doorgevoerd in de particuliere sfeer.

De aandacht is evenwel vrijwel uitsluitend gericht op het aanpassingsproces in de collectieve sector. De wijze waarop werknemers en sociale-uitkeringstrekkers zich aanpassen aan tegenvallende inkomsten lijkt niet interessant. Dat is te meer opmerkelijk omdat het, gezien de gevaren van het voeren van een bezuinigingspolitiek voor de werkgelegenheid, niet zonder belang is te weten welke bezuinigingen de consumenten bij een daling van het reële inkomen in hun budget zullen aanbrengen.

Laten we daarom eerst eens kijken naar de wijze waarop de consumenten hebben gereageerd op de afremming van de reële-inkomensgroei in de jaren zeventig, na de welvaartsexplosie van de jaren zestig. In principe zijn er twee mogelijkheden waarop consumenten op een tegenvallende inkomensontwikkeling kunnen reageren: het beschikbaar inkomen kan worden aangepast aan de uitgaven en de uitgaven kunnen worden aangepast aan de inkomsten. Wat betreft de reactie van de consumenten op de geringere reële-inkomensgroei in de jaren zeventig kan worden geconstateerd dat voor deze periode de inkomensaanpassing actueel is geweest. Als we de groei van het volume van de consumptieve bestedingen en die van het reële vrij beschikbaar inkomen in de jaren zeventig bekijken, dan blijkt dat de volumegroei van de particuliere consumptie voortdurend boven de stijging van het reële inkomen heeft gelegen. Het verschil tussen beide stijgingspercentages is in de loop der jaren zelfs wat toegenomen. Hoe is dit verschil gefinancierd?

Er zijn verschillende mogelijkheden: de neveninkomsten kunnen zijn opgevoerd (officiële inkomsten d.m.v. zwarte arbeid; officiële inkomsten b.v. door arbeid van een medegezinslid); er kan minder zijn gespaard of zijn ingeteerd op spaargelden; er kunnen schulden zijn gemaakt.

Wat betreft de (zwarte) neveninkomsten valt weinig met zekerheid te zeggen. Het officieuze circuit is met zoveel mist omgeven dat het vrijwel onmogelijk is uitspraken te doen m.b.t. de zwarte-inkomensbeweging. Er kan wel een toename van de participatiegraad van gehuwde vrouwen worden gesignaleerd; in hoeverre deze toename moet worden verklaard uit financiële dan wel uit emancipatoirische overwegingen is onduidelijk. Wat het sparen betreft kan worden geconstateerd dat het spaartegoed, gecorrigeerd voor de prijsstijging, vóór 1972 een stijging te zien gaf, maar na 1972 constant is gebleven. Wel kan een aanzienlijke stijging van de consumptief-kredietverlening worden waargenomen. In 1964 werd 1,8% van de aankopen van consumptiegoederen verricht met behulp van consumptief krediet, in 1977 bedroeg dit percentage 5,3. Het lijkt er dan ook op dat de financiële problemen van

te hoge consumptieve aspiraties voor een belangrijk deel met behulp van consumptief krediet zijn „opgelost”. Gezien de financiële claims die het consumptief krediet legt op het toekomstige inkomen, moet er evenwel ergens een grens zijn aan de mate waarin een voorschot op de toekomst kan worden genomen. Er zijn thans tekenen die erop wijzen dat de grens wellicht is bereikt.

In de eerste negen maanden van 1979 steeg het totaal uitstaande debiteurensaldo met 13,3%, tegenover 22,1% in dezelfde periode van 1978. Bovendien was er in de eerste negen maanden van 1979 (wellicht in samenhang met de afremming van de groei van het consumptief krediet) sprake van een stagnatie in de groei van de consumptieve bestedingen. Volgens voorlopige uitkomsten van het CBS is het volume van de particuliere consumptie in de eerste drie kwartalen van 1979 toegenomen met 1,5% ten opzichte van dezelfde periode van 1978; de stijging van de reële consumptie bedroeg in de eerste negen maanden van 1978 nog 4% ten opzichte van dezelfde periode van 1977. De stagnatie in het derde kwartaal van 1979 is bovendien nog duidelijker dan de stagnatie in de twee voorafgaande kwartalen.

Het is uiteraard niet mogelijk om op basis van deze ontwikkeling tot een trendbreuk in de groei van de consumptieve bestedingen te concluderen. Niettemin lijkt het niet onaannemelijk dat dit jaar, gegeven de ongunstiger economische vooruitzichten, de geringere afwettelingsmogelijkheden in de loonsfeer (loonmaatregel) en in de schuldsfeer (kredietbeperking), de in 1979 ingezette ontwikkeling zal worden voortgezet.

Het is nu opvallend te constateren dat er vrijwel niets bekend is over de wijze waarop consumenten hun bestedingspatroon aanpassen aan een negatieve reële-inkomensgroei. Het enige dat we weten, en dat uit de hiervoor beschreven ervaring van de jaren zeventig kan worden afgeleid, is dat consumenten trachten de keuze zo lang mogelijk uit te stellen (en wat dat betreft niet wezenlijk verschillen van diegenen die aan het politieke besluitvormingsproces deelnemen). Naar de uiteindelijke keuze kunnen we slechts gissen.

Er wordt wel gespeculeerd. Zo wordt vaak verondersteld dat vooral luxe goederen en diensten en de buitenlandse vakanties het zouden moeten ontgelden. Uit een recente enquête van *NRC Handelsblad* blijkt inderdaad dat 84% van de ondervraagden zegt op luxe goederen te *kunnen* bezuinigen (19% ziet daarin de grootste bezuinigingsmogelijkheden). Enquêtes en speculaties lijken evenwel niet de meest juiste basis om een inzicht te krijgen in de bestedingsaanpassing van consumenten bij een reële inkomensdaling. Het zou te wensen zijn dat wat meer onderzoek werd gedaan naar deze sterk onderbelichte aspecten van het consumentengedrag. Nog fundamenteeler lijkt me de overweging voor (macro-)economen om het aggregatieniveau van hun economische analyse te herzien. Ook voor macro-economen is er alle aanleiding zich wat meer in deze (micro-)materie te verdiepen. Wat de ontwikkeling van de consumptieve bestedingen betreft is een inkomensdaling niet het spiegelbeeld van een inkomens-toename. Er blijkt m.b.t. de collectieve, maar ook m.b.t. de particuliere sector alleen maar groeitheorie te bestaan, geen matigingsheorie.

T. de Bruin